

HET RITSLOZE NASPEL

Erica Jong

Het ritsloze naspel

the house of books

Oorspronkelijke titel: *Fear of Dying*

Oorspronkelijk uitgegeven door: St. Martin's Press, New York 2015

© Erica Jong, 2015

© Vertaling uit het Engels: Annemarie Lodewijk, 2016

© Nederlandse uitgave: The House of Books, Amsterdam 2016

Fragment uit *Ulysses* (p. 251): vertaling Paul Claes en Mon Nyes; uitgeverij De Bezige Bij, 1994 zesde druk

Omslagontwerp: Mariska Cock, Amsterdam

© Omslagfoto: Shutterstock

Foto auteur: © Mary Ann Halpin

Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 443 4991 7

ISBN 978 90 443 4992 4 (e-book)

NUR 302

www.thehouseofbooks.com

www.overamstel.com

OVERAMSTEL

uitgevers

The House of Books is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor mijn hartsvriendin, Gerri
&
L'Ultimo Marito, Ken

Dagen gaan voorbij en de jaren verstrijken en wij wandelen blind te midden van wonderen. Heer, schenk onze ogen zicht en onze geest kennis; Laat er ogenblikken zijn waarop Uw Aanwezigheid, als bliksem, de duisternis waarin wij lopen zal verlichten. Help ons te zien, waar wij ook kijken, dat de braambos brandt zonder te branden. En wij, door God beroerde klei, zullen onze handen uitstrekken naar wat heilig is en in verwondering uitroepen: 'Wat een wonderbaarlijke plek is dit en wij hebben dat niet geweten!'

Toegeschreven aan Mishkan Tefila, *A Reform Siddur*

DEEL I
Najaar

1

*Gelukkig getrouwde vrouw of
is er seks na de dood?*

Verleidingen ga ik doorgaans uit de weg, tenzij ik ze niet kan weerstaan.

– Mae West (vrij naar Oscar Wilde)

Vroeger hield ik van de macht die ik over mannen had. Wanneer ik over straat liep, met mijn mandolinevormige kont wiegend en zwaaiend voor hun achteromkijkende ogen. Hoe vreemd dat ik deze macht pas volledig begreep toen hij weg was, of overgegaan op mijn dochter, alle mannenblikken op haar bekoorlijke twintigjarige lijf, vol beloftes aan baby's. Ik miste die macht. De dingen die ervoor in de plaats waren gekomen – huwelijk, moederschap, de wijsheid van de rijpe vrouw (getver, wat haat ik die uitdrukking) – leken amper de moeite waard. Ik weet dat ik eigenlijk als een braaf oud besje stilletjes hoor weg te kwijnen en mijn dochter niet in verlegenheid zou moeten brengen met mijn hartstocht, maar ik kan dat net zo min als op commando sterven. Leven is hartstocht. Maar nu weet ik wat hartstocht kost en valt het niet langer mee om nog zo zorgeloos te zijn.

Maar was ik ooit zorgeloos? Was iemand dat ooit? Was liefde niet altijd al een klapsigaar? Zei Gypsy Rose Lee niet: 'God is liefde, maar zorg dat je het zwart op wit krijgt'? En zei Fanny Brice niet: 'Liefde is net een kaarttrucje: zodra je weet hoe het werkt is de lol eraf'? Die ouwe wijven waren niet op hun achterhoofd gevallen. En gaven zij het op? Nooit!

Ik ga jullie (nog) niet vertellen hoe oud ik ben of hoeveel keer ik getrouwd ben. (Ik heb besloten nooit ouder te worden dan vijftig.) Mijn man en ik lezen vaker samen de overlijdensberich-

ten in de krant dan dat we seks hebben. Ik ga alleen zeggen dat ik, toen alle familieproblemen mij overspoelden en ik me realiseerde dat mijn huwelijk me niet kon redden, een punt bereikte waarop ik net voldoende in de war was om de volgende advertentie te plaatsen op ritsloos.com, een sekssite op internet:

Gelukkig getrouwde vrouw met overtollige erotische energie zoekt gelukkig getrouwde man om die te delen. Om een middag per week Eros te vieren. Discretie gegarandeerd door speelse, aantrekkelijke, vindingrijke, geestige vrouw. Stuur e-mail en recente foto. Omgeving New York.

Over een vrouw op de rand van een zenuwinstorting gesproken! Het was najaar in New York – het jaargetijde van dichte mist, joodse feestdagen, en liefdadigheidsdinners van vijfduizend dollar per couvert ten bate van modieuze ziektes. Een tijd van nieuw begin (Jom Kipoer), opnieuw beginnen (Rosj Hasjana) en eikels hamsteren voor een strenge winter (Soekot). Op het moment dat ik de advertentie plaatste zag ik mezelf al helemaal als een wereldwijze, geraffineerde vrouw heel koel en beheerst minnaars ondervragen. Maar nu werd ik opeens bevangen door paniek. Ik begon te fantaseren over wat voor engerds, losers, achterlijke idioten, afpersers en moordzuchtige maniakken zo'n advertentietje zou aantrekken. Vervolgens kreeg ik het zo druk met telefoontjes van mijn ziekelijke ouders en zwangere dochter dat ik er helemaal niet meer aan dacht.

Enkele minuten later begonnen de reacties plotseling als muntjes uit een gokautomaat uit het internet te rollen. Ik durfde bijna niet te kijken. Na de eerste paar reacties kon ik de verleiding niet langer weerstaan. Het was net zoiets als hopen dat je

de loterij hebt gewonnen. De eerste reactie toonde een gescande polaroidfoto van een penis in erecte toestand, een geelbruin, onbesneden exemplaar met een ondeugend vochtdruppeltje erop. Onder de foto, op de witte rand, stond geschreven: 'Zonder Viagra.' De begeleidende e-mail was kort en bondig:

Je stijl bevalt me wel. Heb altijd een voorkeur gehad voor assertieve vrouwen. Stuur naaktfoto en maten.

De volgende begon als volgt:

Beste Zoeker,
Soms menen wij dat het vleselijke lust is waarnaar wij zoeken, terwijl we in werkelijkheid naar Jezus verlangen. We ontdekken dat als wij onze harten openstellen en Hem toelaten, alle mogelijke, onvoorstelbare vormen van bevrediging ons deel kunnen worden. Misschien denk je op zoek te zijn naar Eros, terwijl het eigenlijk Thanatos is die je zoekt. Jezus biedt ons eeuwig leven. Hij is de minnaar die je nooit in de steek laat, de eeuwig trouwe vriend. Ik zou het als een eer beschouwen je te ontmoeten en te begeleiden.

Er stond een telefoonnummer bij: 1-800-JESUS-4U.

Ik gooide alle reacties in de virtuele prullenbak, drukte op delete en sloot de computer af. Ik leek wel gek dat ik een echt e-mailadres had opgegeven. Over en uit, maakte ik mezelf wijs. Weer een slecht idee tot een ontijdig einde gekomen. Ik vervolgde mijn huisvrouwenbestaan als een robot. Ik was altijd impulsief geweest en impulsieve mensen weten hoe ze weg moeten lopen voor hun impulsen. Seks was een probleem, dat gold voor elke

leeftijd. Maar op je zestigste – oeps, nu heb ik het toch verklapt – was het een lachertje. Op hun zestigste mochten vrouwen geen hartstocht meer kennen. Dan werden we geacht oma's te worden en ons terug te trekken in een serene seksloosheid. Seks was voor twintig, dertig, veertig, vijftig zelfs. Seks op je zestigste was gênant. Ook al zag je er nog goed uit, je *wist* te veel. Je wist wat er allemaal mis kon gaan, kende alle vallen waar je in kon trappen, alle gevaren van het spelen met onbekenden. Je wist dat discretie een droom was. En nu had ik mijn e-mail zomaar blootgesteld aan alle mogelijke gestoorde *phishers* en andere internetcriminelen.

Daar kwam bij dat ik dol was op mijn man en hem verdriet doen was dan ook het laatste wat ik wilde. Ik had altijd geweten dat een huwelijk met iemand die twintig jaar ouder was dan ik het risico inhield dat ik het op mijn oude dag zonder seks zou moeten doen. Maar hij had me zoveel andere dingen gegeven. Ik was met hem getrouwd toen ik vijfenveertig was en hij vijfenzestig en we hadden samen een fantastische tijd gehad. Hij had alle oude wonden van mijn eerdere huwelijken genezen. Hij was een geweldige stiefvader geweest voor mijn dochter. Hoe durfde ik te klagen dat er iets ontbrak in mijn leven? Hoe durfde ik een advertentie te zetten voor Eros?

Mijn ouders waren stervende en ik werd onvoorstelbaar genoeg ouder, maar was dat een reden om op zoek te gaan naar wat mijn oude vriendin Isadora Wing 'het ritsloze nummer' had genoemd? Nou en of! Het was dát of spirituele gelukzaligheid. Het scheen dat de scheppers van ritsloos.com Isadora hadden afgezet door geen cent te betalen. De maatschappij die haar filmrechten had gekocht was verkocht aan een bedrijf dat digitale rechten exploiteerde en dat werd weer verkocht aan een bedrijf dat alom bekende tags exploiteerde. Zo is het schrijversleven: net zo meedogenloos als het leven van acteurs.

Isadora en ik waren al een eeuwigheid vriendinnen. We leerden elkaar kennen in verband met een film die er nooit is gekomen. We hebben zelfs samen de drank afgezworen. En voor morele ondersteuning kon ik haar dag en nacht bellen. Ik zag haar als mijn allerbeste vriendin, mijn alter ego. Nu had ik haar echt nodig.

Ik ben op weg naar de flat van mijn ouders om hun een bezoeken te brengen en zie er erg tegen op. Ze zijn de afgelopen paar maanden erg achteruitgegaan. Ze liggen beiden de hele dag op bed en worden verzorgd door verpleeghulpen en thuiszorg. Ze dragen allebei een luier; als we geluk hebben. Hun flat stinkt naar urine, poep en medicijnen. De poep is het ergst. Het is geen gezonde poep, zoals die van baby's. Het ruikt ziekelijk. De stank dringt overal in door: de oosterse tapijten, de schilderijen, de Japanse kamerschermen. Er valt niet aan te ontkomen, zelfs niet in de woonkamer.

Wanneer ik binnenkom merk ik tot mijn grote opluchting dat mijn moeder een goede dag heeft. Ze is haar oude, pittige zelf. Liggend in bed, gehuld in een lila satijnen nachtjapon en wiebelend met haar tenen met gele nagels, roept ze uit:

‘Wie is de eerstvolgende met wie je gaat trouwen?’

‘Ik ben met Asher getrouwd,’ zeg ik. ‘Al vijftien jaar. Dat weet je best.’

‘Ben je gelukkig?’ vraagt mijn moeder, terwijl ze mij diep in de ogen kijkt.

Ik denk na over die onmogelijke vraag. ‘Ja,’ zeg ik. ‘Ik ben gelukkig.’

Mijn moeder kijkt naar mijn ringen – de gouden art-nouveau-schijfring, de kornalijnen zegelring uit Griekenland, de victoriaanse bewerkte aquamarijn uit Italië.

‘Als je nog een keer gaat trouwen, kun je nog meer ringen dragen,’ zegt ze en ze schatert het uit.

Mijn moeder is ver in de negentig en geeft in haar vrolijke dementie soms blijk van scherpe inzichten. Ook is ze veel aardiger dan toen ik jong was. De rimpelige nek, de slappe armen en de knobbelige voeten gaan vergezeld van een liefde die wordt afgewisseld met momenten waarin ze je vinnig de waarheid vertelt. Soms denkt ze dat ik haar zus of haar moeder ben. De doden en de levenden zijn in haar hoofd allemaal nog springlevend. Maar ze kijkt me aan met een grenzeloze liefde die ik in mijn jeugd graag als vanzelfsprekend had beschouwd. Dan was mijn hele leven anders gelopen. Denk ik. In werkelijkheid was ik toen ik jong was vaak doodsbang voor haar.

Mensen zouden niet zo oud moeten worden. Ik heb wel eens het idee dat mijn moeders ouderdom mij jaren van mijn leven kost. Ik moet mezelf dwingen haar aan te kijken. Haar wangen zijn vaalgeel en gearceerd met ontelbare rimpels. Haar waterige ogen zitten vol slijmerige troep. Haar voeten zijn knobbelig en vergroeid en haar dikke, grillige teennagels zijn mosterdkleurig. Haar nachthemd valt telkens open en onthult dan haar platte borsten.

Ik denk aan alle keren dat ik de afgelopen jaren in ziekenhuis-kamers bij mijn moeder heb gezeten. Ik bid vurig dat ze niet doodgaat. Maar bid ik eigenlijk niet voor mezelf? Bid ik eigenlijk niet om niet de allerlaatste te hoeven zijn die aan de rand van de afgrond staat? Bid ik eigenlijk niet om niet haar graf te hoeven graven en erin te vallen?

Naarmate je ouder wordt, worden je verliezen steeds groter. De leeftijden in de overlijdensadvertenties komen dichterbij die van jezelf. Oudere vrienden en familieleden sterven en laten je geschokt achter. Rivalen sterven en laten je triomfantelijk

achter. Minnaars en docenten sterven en laten je verloren achter. Het wordt steeds moeilijker je eigen sterven te ontkennen. Houden we ons vast aan onze ouders, of houden we ons vast aan onze status van kinderen die immuun zijn voor de dood? Ik denk dat we ons met groeiende wanhoop vastklampen aan onze status van kinderen. In het ziekenhuis zie je andere kinderen – kinderen van vijftig, van zestig, van zeventig – zich vastklampen aan hun ouders van tachtig, negentig, honderd. Is al dat vastklampen liefde? Of is het niets anders dan de behoefte je te verzekeren van je eigen immuniteit voor de besmetting van de Moloch *Ha-moves*, de afschrikwekkende Engel des Doods? Omdat wij heimelijk allemaal in onze eigen onsterfelijkheid geloven. Aangezien wij ons niets kunnen voorstellen bij het verlies van individueel bewustzijn kunnen wij ons onmogelijk de dood voorstellen. Ik dacht op zoek te zijn naar liefde, maar wat ik eigenlijk zocht was reïncarnatie. Ik wilde de tijd terugdraaien en weer jong worden, terwijl ik alles wist wat ik nu weet.

‘Waar zit je aan te denken?’ vraagt mijn moeder.

‘Niks,’ zeg ik.

‘Je zit te denken dat je nooit zo oud wilt worden als ik nu ben,’ zegt ze. ‘Ik ken jou.’

Mijn vader slaapt door dit alles heen. Zijn uitgemergelde lichaam neemt opmerkelijk weinig ruimte in onder de dekens. Wanneer zijn gehoorapparaat uit staat, kan hij ons gesprek niet volgen en dat wil hij ook niet. Hij brengt de dag liever slapend door. Zes maanden geleden, voor zijn kankeroperatie, was hij nog een heel ander mens. Toen begonnen mijn zussen en ik de dag vaak met dreigende epistels van hem, veelal op rijm.

Wat doe je wanneer je dagen aanvangen met dit soort slordig neergepende preken van je negentigjarige vader?

*Ik voel me net koning Lear.
Drie dochters heb ik,
mooi, slim en schattig
maar naar elkaar vaak kattig.
Wie krijgt het meeste?
En wie het minst?
Wat een zootje, ach ach,
voor een bejaarde Lear
in de stress van zijn oude dag.*

Pure poëzie. Onder aan de pagina heeft hij in zijn beverige handschrift nog iets gekrabbeld: ‘Lees dit steeds opnieuw: geen ruzie maken!’

Hoe is dat zo gekomen met onze vader, van Brownsville naar shakespeareaanse tragedies?

Dit is zijn verklaring: ‘Het enige wat mijn vader altijd tegen me zei was: “Zorg dat je een baan krijgt.” Ik wilde naar Juilliard. Mijn vader zei: “Je verdient al geld met drummen dus waar is dat voor nodig?” Hij gooide mijn toelatingsbrief weg. Daarom was ik zo vastbesloten dat jullie alle drie naar de universiteit zouden gaan.’

Mijn vader zei dit in mijn moeders atelier met uitzicht over de Hudson. Zij lag in bed te knikken, als een koningin Lear. (Wás er eigenlijk een koningin Lear?)

De gezusters Lear zaten rond hun moeders bed. Hun moeder had zojuist een maagoperatie ondergaan en liet dat merken ook. Af en toe kreunde ze een beetje.

‘Jullie moeder heeft de ziekte van Crohn, aderverkalking, een gebroken ruggenwervel, twee nieuwe heupen, twee nieuwe knieën. Ik houd mijn werk als ziekenbroeder’ – mijn vaders pathetische benaming voor zijn rol binnen ons gezin – ‘niet langer

vol. Als jullie drieën voortaan niet elke dag langskomen ga ik wat wijzigingen aanbrengen in mijn testament.'

'Waag het niet mij te bedreigen,' zei mijn oudere zus Antonia. 'Waar was jij toen wij op het hoogtepunt van de onlusten in Belfast woonden,' natuurlijk had Antonia met een dichterlijke Ier moeten trouwen, 'en de piano voor de deur moesten schuiven om de paramilitairen buiten te houden, 's ochtends in alle vroegte brood moesten gaan halen voordat het schieten begon, en meubels voor de ramen moesten zetten om te voorkomen dat je kleinkinderen door granaatscherven werden geraakt? Wij maakten daar een regelrechte holocaust mee en niemand die ons kwam redden. Dat zal ik jullie allemaal nooit vergeven!'

Opeens leefde koningin Lear weer wat op: 'Hoe bedoel je? We hebben je geld gestuurd!'

'Een armzalige vijftwintigduizend dollar hebben jullie ons gestuurd! Wat moest ik nou met vijftwintigduizend dollar, met vier kinderen, midden in een oorlog?'

'Niemand heeft *mij* anders ooit vijftwintigduizend dollar gestuurd,' zei mijn jongere zus Emilia.

'Nee, jouw man heeft de *hele* zaak. Daarom had jij geen vijftwintigduizend dollar nodig!' gilde Toni.

'Jouw man *wilde* de zaak niet eens! Niemand wilde de zaak! Dus zaten wij ermee opgescheept. Jullie twee reisden op je gemak de hele wereld over en wij zaten hier en moesten voor iedereen zorgen. En voor Bibliomania, de winkel zelf. Toen grootmama overleed, was ik helemaal alleen met haar! Pa en ma zaten in Europa. En waar zaten jullie twee? Ik ben nooit ergens geweest.'

'Dat is niet helemaal waar,' zei ik.

'Meisjes, meisjes,' zei mijn moeder.

'Niemand denkt ooit aan mij!' jammerde Emmy. 'Ik vond dat ik de goede dochter moest zijn en thuis moest blijven. Ik heb

dat arme doetje van een man van me geofferd op het altaar van het familiebedrijf?

‘Dat arme doetje van je heeft alles! En jij ook! Wij hebben niets!’ jammerde Toni. ‘Wát een offer! Zo’n offer had ik ook wel willen brengen.’

‘Echt niet! Dat had jij nooit gedaan! Dat zou jouw man nooit hebben gedaan!’ Dat was Emmy weer, die net zo hard schreeuwde.

‘Kunnen jullie nu niet eens proberen begrip op te brengen voor elkaars standpunt?’ vroeg ik.

‘Niet zolang zij liegt dat ze barst!’ gilde Toni.

‘Ik voel mijn bloeddruk stijgen, ik moet hier weg!’ Emmy rende naar de deur. Ik haastte me naar haar toe en vroeg haar niet weg te gaan.

‘Waarom zou ik blijven? Dit wordt mijn dood. Mijn hart bonkt in mijn keel!’

Inmiddels was mijn vader, de oude koning Lear, naar de piano gegaan. Hij speelde ‘Begin the Beguine’ van Cole Porter en trachtte door mee te zingen de herrie in de aangrenzende kamer te overstemmen.

Ik speelde de rol die ik altijd vervulde – het beleg tussen de sandwich, de aangewezen vredestichter, de diplomaat, de clown, het middelste zusje.

Mijn zussen gingen de keuken in om hun woordenwisseling zonder bemiddeling voort te zetten. Ik ging mijn moeders kamer binnen, waar zij achterover in de kussens lag en kreunde: ‘Waarom maken ze nu toch ruzie?’

‘Je weet heel goed waarom,’ zei ik. ‘Dat heeft papa zo geregeld.’

‘Dat zou je vader nóóit doen,’ zei mijn moeder.

‘Laat hem het dan ongedaan maken.’

‘Hij doet toch nooit wat ik zeg,’ zei ze. En toen greep ze naar haar borst. ‘Ik voel me zo naar,’ zei ze, terwijl ze haar gezicht afwendde. Ze kreunde luidruchtig.

Mijn zussen kwamen binnenrennen.

‘Bel een ambulance!’ riep Emmy tegen mij.

‘Ik heb geen ambulance nodig,’ zei mijn moeder jammerend.

Mijn zussen keken elkaar aan. Wie was bereid de verantwoording te dragen voor het feit dat er die allerlaatste keer geen ambulance was gebeld? Daar wilde niemand de schuld van krijgen.

‘Het lijkt me werkelijk niet nodig,’ zei ik, maar de paniek van mijn zussen begon toch de oude onrust in mij aan te wakkeren. Wat als het deze keer geen vals alarm was?

Het duurde niet lang voordat er een ambulance beneden stond en wij erin zaten, gebogen over koningin Lear op een brancard. Onze vader zat voorin naast de chauffeur, klaar om zodra we in het ziekenhuis arriveerden met zijn *big-donor* pasje te zwaaien. We reden in razende vaart hoeken om en kwamen met piepende banden tot stilstand voor het Mount Sinai ziekenhuis. Bij een abrupte bocht gleed het matras van de brancard tegen de ambulancebroeder aan die achter de bestuurder zat.

‘Oeps,’ zei hij.

‘Voorzichtig! Dat is de enige moeder die ik heb!’ zei ik.

‘Ze is ook mijn moeder!’ zei Emmy, als altijd verongelijkt, om het even bij welke gelegenheid.

Gedurende de hele ziekenhuisopname zat mijn vader aan het bed van onze moeder en toen ze thuiskwam begon hij met zijn dreigementen ons te onterven als we haar niet elke dag kwamen opzoeken.

Nu, nog maar een paar maanden later, is hij te uitgeput om

te dreigen en verlang ik terug naar zijn oude vechtlust. Sinds de operatie aan een obstructie in zijn dikke darm is hij nog maar een schim van wie hij vroeger was. Ik zit op de rand van het bed, kijk hoe hij slaapt en denk aan het gesprek dat we in het ziekenhuis hadden, de avond voor de operatie die zijn leven weliswaar redde, maar er tegelijkertijd een eind aan maakte.

‘Versta je Spaans?’ vroeg mijn vader me die avond.

Ik knikte. ‘Een beetje.’

‘*La vida es un sueño,*’ zei hij. ‘Het leven is een droom. Ik verheug me op die diepe slaap.’ Waarop hij in een slaap viel waaruit hij nooit meer echt helemaal ontwaakte. Drie dagen na de operatie kraamde hij onzin uit en zwaaide hij met zijn armen door de lucht. Zes dagen na de operatie lag hij op de ic met een slangetje in zijn keel. Op het moment dat de diagnose longontsteking werd uitgesproken, stond ik aan zijn bed op de ic en zong ‘I gave my love a cherry’, terwijl zijn oogleden knipperden. We dachten dat hij niet meer uit het ziekenhuis zou komen. Maar dat gebeurde toch. En nu liggen hij en mijn moeder hele dagen naast elkaar te slapen in hun eigen flat, zonder elkaar aan te raken of te spreken. Ze worden vierentwintig uur per dag verzorgd door ziekenverzorgers en dochters. Elke dag slapen ze meer en zijn ze minder wakker.

De oude Grieken geloofden dat dromen je konden genezen. Als je in de tempel van Asklepios sliep, kon je jezelf beter dromen. Maar mijn ouders worden niet beter. Ze zijn al een heel eind in het stervensproces. Nu ik hen zie sterven, besef ik hoe onvoorbereid op de dood ik zelf ben.

Het maakt niet uit hoe oud je bent. Je bent nooit voldoende voorbereid om je ouders te verliezen.

Zelfs mijn zussen hebben vergeefs geprobeerd vrede met elkaar

te sluiten nu we deze laatste fase zijn ingegaan. We zijn zelden bij een gezellig of feestelijk samenzijn zonder dat er een bejaarde bekende op een brancard wordt weggedragen.

Geen wonder dat ik een advertentie plaatste voor Eros. Ik plaatste een advertentie voor het leven.